

بانو امین باز نمای الگوی فرهنگ فاطمی در تحول علم آموزی زنان معاصر با تکیه بر بعد علمی حضرت زهرا (سلام الله علیها)

بتول سادات هاشمی^۱

سید جواد هاشمی^۲

چکیده

علم به معنای شناخت و آگاهی است، و راهنما و چراغ عقل است، و در قرآن و روایات بر کسب علم تأکید بسیار شده است و پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله وسلم) طلب علم را بر هر مرد وزن واجب دانسته است، از این رو زنان مسلمان، از صدر اسلام در فراگیری علم و دانش، نقل حدیث و سنت، در کنار مسؤلیت خانواده، همچون مردان نقش برجسته داشته‌اند. حضرت زهرا (سلام الله علیها) عالمه و محدثه به عنوان الگوی جامع و کامل، برای زنان عالمه و دانشمند است. که در قرون متوالی شاهد زنان عالم و دانشمند بسیاری هستیم که در مکتب اهل بیت (علیه السلام) کسب فیض کردند. در این پژوهش که به روش توصیفی تحلیلی و به روش کتابخانه ای گردآوری شده، و در برخی از منابع حدیثی، تاریخی و سیره علمی بانو امین مورد بررسی قرار گرفته است. با هدف تبیین اهمیت علم آموزی زنان و لزوم الگوگیری از حضرت فاطمه (سلام الله علیها) در بعد علمی و بررسی تاثیر عملکرد بانو امین به عنوان یکی از بانوان عالمه معاصر در تحول علم آموزی زنان نگاشته شده است.

یکی از بزرگ زنان تاریخ معاصر، حاجیه مجتهده امین، بانویی عالم، فاضل، فقیه، محدث، شاعر، حکیم و مفسر بوده است که برکات و خیرات وجودی اش یعنی تألیفات و آثار مکتوب وی و نیز تأسیس مکتب دینی فاطمه، دبیرستان دخترانه امین و سایر صدقات جاریه اش سبب تحول در بین زنان معاصر ایشان گردید. علم آموزی را بین زنان ترویج نمود.

کلید واژه: الگوگیری، بانو امین، تحول، زنان معاصر، علم آموزی.

مقدمه

آماج فرهنگ غرب مانند سیلاب، در حال رسوخ کردن در همه ی جوامع است و ارزش های انسانی و علمی جوامع را به انقراض و نابودی می کشاند، یافتن الگوهای مناسب انسانی، کار دشواری است. در فرهنگ غرب، الگوهایی برای زنان و مردان معرفی می شود که از فطرت اصلی این دو جنس کاملاً به دور است. البته در این فرهنگ آسیب بیشتر را زن، دیده است. چرا که در این فرهنگ، روح و فطرت او کاملاً در انزوا قرار گرفته و دوری از فطرت معنوی و عقل و علم، و معطوف به ظاهر بودن، ارزشمند و قابل توجه است. این در حالی است که فرهنگ اصیل اسلامی، در حالی که زیبایی زن را به هیچ وجه انکار نمی کند، ارزش واقعی را به پرورش روح معنوی و پرورش عقل با کسب علم و معارف الهی می داند و از او می خواهد که ظواهر دنیا او را از زیبایی های معنوی و انسانی غافل نسازد. در هیچ مکتب و گرایشی اینگونه حریم و حقوق زنان مورد حمایت قرار نگرفته و شأن و منزلت آنان مصونیت پیدا نکرده است. در این دین آسمانی، بانویی مانند، حضرت زهرا

۱. استاد حوزه، معاون پژوهش مدرسه علمیه ایمانیه، کارشناسی ارشد تفسیر و علوم قرآن، نویسنده مسئول، ۰۹۱۹۷۴۵۴۳۷۲، hashemi@gmail.com، ۱۲.

۲. استاد حوزه شهید مصطفی خمینی (تاکستان)، سطح چهار حوزه فقه و اصول.

(سلام الله علیها) با ویژگی های برجسته عالمه و محدثه بودن، برترین الگوی عملی و عینی برای زنان مسلمان است، تا سرمشق علمی و عملی برای نسل امروز و فردا قرار گیرد. در این میان در تاریخ اسلام زنان عالمه و دانشمند بسیاری بوده اند، که با تأسی از حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) به درجات بالای علمی رسیده اند، که بانو امین از جمله آن ها در زمان معاصر است.

بانو امین با الگو گیری از برترین زنان عالم توانست در کنار همسرداری و برقراری زیباترین رابطه ی عاطفی و امور دیگر زندگی، به کسب علوم الهی و ارتقاء معنویات و کمالات انسانی پرداخته و الگویی برای زنان دوران خود باشد. این بانوی عالم ربانی عملاً به جهان اعلام داشت، که زن حتی در محیط اجتماعی نا مساعد و با وجود موانع و مشکلات، با رعایت کامل تقوا می تواند به تحصیل علم ادامه دهد. و مقام شامخ اجتهاد را تحصیل کند. و راه را برای تحول علم آموزی زنان نیز هموار کند. از آن جا که بانو مجتهده امین نمونه ای کامل و جامع زن مسلمان در همه ی ابعاد زندگی فردی و اجتماعی، دینی و دنیایی است، سبک زندگی او در همه ی ابعاد می تواند الگوی مناسبی برای زنانی باشد که آرزوی دست یابی به سعادت دو سرا را در سر دارند.

جایگاه علم آموزی زنان در اسلام موضوعی است که از دیرباز مورد توجه اندیشمندان بوده است و بسیاری از آیات قرآن و سخنان پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله وسلم) و ائمه اطهار (علیه السلام) مورد تاکید واقع شده است. در ارتباط با این موضوع علما و دانشمندان نیز مطالبی بیان نموده اند و امروزه نیز کتب و مقالاتی در این راستا نگاشته شده که از جمله می توان کتاب "سهم زنان در نشر حدیث" نوشته مهدی مهریزی اشاره کرد که در آن نویسنده جایگاه زنان در نشر احادیث را بررسی نموده است و در بین مقالات، می توان به مقاله "نگاه اسلام به آموزش و تحصیل زنان؛ روی کردی تطبیقی به خاستگاه های فلسفی مسائل اجتماعی زنان در اسلام و فمینیسم" نوشته مهدیه سادات اشاره کرد که در آن نویسنده می کوشد تا با رویکردی تطبیقی، جایگاه علم آموزی زنان در اسلام را بررسی نماید.

با توجه به پژوهش های انجام گرفته، متن حاضر به ابعاد وسیعتری از مسئله علم آموزی اشاره دارد. اهمیت علم آموزی، به ویژه علم آموزی زنان در اسلام مورد بحث واقع شده و سپس با اثبات بعد علمی حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) از طریق سیره علمی ایشان که در روایات بیان شده، لزوم الگوگیری زنان از ایشان بررسی می شود و در ادامه سیره علمی بانو امین در این زمینه به عنوان، یکی از بانوان عالمه معاصر در ایجاد تحول علمی زنان مورد بحث و بررسی واقع خواهد شد.

جایگاه و اهمیت علم آموزی زنان در اسلام

دین اسلام آخرین و کامل ترین دین است و در این دین یکی از ارزش های انسانی، کسب علم است. زیرا علم اشرف صفات نفسانی است چنانچه عقل را خداوند به انسان عنایت فرموده که ممیز بین خیر و شر و نفع و ضرر و حسن و قبح و سعادت و شقاوت است و بمنزله آینه است در قلب انسان، لکن به ظلمت جهل تاریک است و علم چراغ عقل است. «وَمَا

يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ» (عنكبوت/۴۳) جهل ظلمت، مانع از تعقل و ادراک است. لذا علم اول قدم در باب سعادت و پس از آن عمل است علم راه نشان می‌دهد عمل سلوک می‌کند. (طیب، ۱۳۷۸، ص ۳۲۹-۲۷۹)

خداوند متعال در باب اهمیت و عظمت مقام عالم؛ در قرآن می‌فرماید: «هل يستوى الذين يعلمون والذين لا يعلمون انما يتذكر اولوا الالباب؛ (زمر/۹) آیا آنان که به سلاح علم مجهزند با آنان که با جهل و نادانی دست به گریبانند، با هم برابرند؟» در این آیه شریفه علم داشتن و نداشتن هر دو مطلق آمده، و نفرموده، علم به چه چیز، و لیکن مراد از آن بر حسب مورد آیه، علم به خداست، چون علم به خداست که آدمی را به کمال می‌رساند و نافع به حقیقت معنای کلمه است، و نیز نداشتنش ضرر می‌رساند. (حکیمی، بی تا، ج ۲، ص ۳۳۶، ح ۳) در حدیثی از امام صادق (علیه السلام) اهمیت و جایگاه علم آموزی می‌فرماید: «هر کس که علم بیاموزد و به آن عمل کند و برای خدا آن را به دیگران تعلیم دهد، در ملکوت آسمان ها او را عظیم می‌خوانند و می‌گویند برای خدا آموخت برای خدا عمل کرد و برای خدا به دیگران تعلیم داد.» (طباطبایی، ۱۴۱۷ق، ج ۱۷، ص ۳۷)

در نگرش اسلام به زن، زن و مرد در آفرینش از یک جنس بوده و از آن جا که مقوله ی انسانیت و کمالات انسانی مربوط به روح است و در روح، جنسیت راه ندارد، و جایگاه علم نیز روح می‌باشد لذا اسلام در مساله علم آموزی بین زن و مرد تفاوتی قائل نشده است. خداوند ارزش حقیقی انسان را در تقوا بیان می‌کند به دور از بیان جنسیت یا قبیله و غیره «ان اکرمکم عندالله اتقاکم...» حجرات/۱۳ در آیات بسیاری درباره تحصیل علم و دانش با خطاب عمومی وارد شده است. «یاایهاالناس» فاطر/۲۸ و «یاایهاالذین آمنوا» مجادله/ ۲۱ شروع شده و گویای عمومی بودن است. و شامل زن‌ها هم می‌شود. اسلام «علم» را نور و «جهل» را ظلمت و علم را بینایی و جهل را کوری می‌داند.

استاد شهید مطهری نیز درباره آموزش زنان می‌فرماید: «خداوند فکر و استعداد درس خواندن را و میل و شوق به آن را همان‌طور که در مرد قرار داده در زن هم قرار داده و منع او چیزی جز جلوی استعداد خدا دادی را گرفتن نیست.» (مطهری، ۱۳۷۶ ص ۱۲۲-۱۳۶)

۱. سیره علمی حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) بارزترین بانوی عالمه اسلام

بارزترین زن عالمه حضرت زهرا (سلام الله علیها) است که الگوی تمام زنان عالمه می‌باشد. و تاریخ اسلام، به طور چشم گیر شاهد شکوفایی زنان و بانوان عالمه و دانشمند، از صدر اسلام تا زمان معاصر می‌باشد، که همگی در دامان و مکتب اهل بیت (علیه السلام) پرورش یافته و حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) را الگوی خود قرار داده اند.

حضرت صدیقه ی کبری، فاطمه ی زهراء (سلام الله علیها) مصداق بارز انسان کامل و معصومه است. او سیده و سرور زنان عالمیان و گوهر یکتا در خاندان نبوت است. ایشان برترین و والامقام ترین بانوی جهان در تمام قرون و اعصار می‌باشد.

۱. «وَمِنَ النَّاسِ... إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ»

۲. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا... يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

علو مقام حضرت زهرا (سلام الله علیها) تنها محدود به عصر حیات آن بزرگوار نمی‌باشد، بلکه در تمامی اعصار جریان دارد. لذا بهترین الگو برای زنان در تمام اعصار می‌باشند.

عالمه بودن حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها)

صاحب التحقیق، علم را نوعی حضور و احاطه بر شیء معنا کرده است که این احاطه در موارد مختلف به حسب مورد آن متفاوت است. (مصطفوی، ۱۳۶۸ ج ۸ ص ۲۰۵)

علم و دانش بانوی دو جهان حضرت زهرا (سلام الله علیها) همانند دیگر اهل بیت (علیه السلام) موهبت الهی و بخشش پروردگار جهان به اوست. خداوند متعال درباره علم برگزیدگان خود می‌فرماید: «وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ» آیه کریمه به روشنی نشان می‌دهد علمی که به انسان‌های برگزیده خداوند می‌رسد به اذن و اراده الهی است. (بقره ۲۵۵/۵) دانشی که در مصحف فاطمه (سلام الله علیها) لوح آسمانی و خطبه‌ی حیرت بر انگیز فدکیه، تنها شعاعی از علم بیکران اوست. و کتاب مناقب آل ابی طالب (علیه السلام) در روایتی از رسول خدا (صلی الله علیه و آله وسلم) چنین آمده است:

«ای مردم اگر خورشید پنهان شود به ماه تمسک می‌جوید، چون ماه نهران گردد به زهره پناه می‌برید و چنانچه زهره نیز مفقود شود به فرقدان روی می‌آورید؛ از حضرت جویای معنای این مطلب شدند، حضرت پاسخ فرمود: من خورشیدم، علی ماه و فاطمه زهره و حسن و حسین فرقدان هستند.» (ابن شهر آشوب، ۱۳۷۹ ج ۱، ص ۲۸۱)

محدثه بودن حضرت فاطمه (سلام الله علیها)

راغب در المفردات در معنای واژه "محدثه" می‌نویسد: حَدِيثٌ، هر سخنی که در بیداری یا خواب از راه گوش به انسان می‌رسد. محدث و محدثه (به فتح دال و تشدید آن)، به معنای کسی است که با او سخن گفته می‌شود. (راغب اصفهانی، ۱۳۷۴، ص ۴۵)

امام صادق در تعریف محدث می‌فرماید: «وَأَمَّا الْمُحَدَّثُ فَهُوَ الَّذِي يَسْمَعُ كَلَامَ الْمَلِكِ وَلَا يَرَى وَلَا يَأْتِيهِ فِي الْمَنَامِ؛ اما محدث کسی است که سخن فرشته را می‌شنود اما او را نمی‌بیند و در خوابش هم نمی‌آید.» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۲۶، ص ۷۸)

و دلیل نام محدثه ایشان طبق روایات بدین خاطر بوده است که ملائکه سخن گفته‌اند، سخن گفتن ملائکه با عده‌ای از مردان و زنان در امت‌های گذشته، نیز مورد اتفاق مسلمانان است و قرآن کریم در سوره مریم به سخن گفتن حضرت مریم (سلام الله علیها) با فرشتگان اشاره نموده است. ۱ (مریم ۱۸-۱۹)

علل الشرائع از حضرت ابا عبد الله (علیه السلام) نقل می‌کند. که فرمودند:

۱. قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنَّ كُنْتُ نَبِيًّا - قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا

« فاطمه سلام الله عليها را به خاطر این محدثه نامیدند که فرشتگان از آسمان فرود می آمدند و آن حضرت را می خواندند همان طوری که مریم دختر عمران را صدا می زدند، باری فرشتگان می گفتند: ای فاطمه خدا تو را برگزید و پاکیزه ات نمود و بر تمام زنان عالم اختیارت کرد، ای فاطمه پروردگارت را بخوان و سجده اش نما و با رکوع کنندگان رکوع کن و بدین ترتیب حضرتش با آنها سخن می گفت و آنها نیز با جنابش حدیث و سخن می گفتند، شبی فاطمه سلام الله عليها به فرشتگان فرمود: مگر مریم بنت عمران بر تمام زنان عالم برتری ندارد؟» (ابن بابویه، ۱۳۸۰، ج ۱ ص ۵۹۵)

اما باید به نکته دیگر توجه داشت که با توجه به معنای دیگر محدث، حضرت زهرا (سلام الله عليها) یکی از راویان حدیث و حاملان آن بوده است. که روایات زیادی از پدر بزرگوارشان نقل کرده اند. پس این معنا از محدثه بودن نیز در مورد حضرت صدق می کند.

الگوگیری بانو امین از سیره علمی حضرت فاطمه زهرا (سلام الله عليها) .

بانوی دو عالم، حضرت فاطمه زهرا (سلام الله عليها) نیز جزء معصومین و در ردیف اهل بیت (علیهم السلام) می باشند و بدون تردید تاسی به ایشان نیز همچون سایر اهل بیت (علیهم السلام) لازم است. و این لزوم الگوگیری از حضرت فاطمه زهرا (سلام الله عليها) در مورد زنان نمود بیشتری دارد زیرا ایشان یک بانو است، بانویی که فخر عالم است و هرگز جنسیت در کمالات معنوی ایشان تاثیر نداشت.

لیکن هر چند فاطمه زهرا (سلام الله عليها) در نزد شیعیان برترین و والامقام ترین بانوی جهان در تمام قرون و اعصار می باشد. و علو مقام حضرت زهرا (سلام الله عليها) تنها محدود به عصر حیات آن بزرگوار نمی باشد و در تمامی اعصار جریان دارد. و این موضوع در تمام ابعاد شخصیتی ایشان وجود دارد. لیکن به نظر می رسد بعد شخصیت علمی این بانوی بزرگوار مغفول مانده است. حال آن که همانگونه که گذشت ایشان در بعد علمی نیز از چنان عظمت و استواری برخوردارند که جای هیچ گونه شک و شبه ای را در مساله اهمیت علم آموزی زنان بر جای نمی گذارد، و باید همگان و به ویژه بانوان در این مورد نیز به ایشان تاسی کرده و توان علمی خود را بالا برند تا با بهره علمی بتوانند در مسیر کمال، وظایفی و مسئولیتی را که بر دوش دارند، به بهترین شکل ممکن به انجام برسانند.

۲-۱- لزوم الگوگیری از حضرت زهرا (سلام الله عليها)

لزوم الگوگیری از ائمه معصومین (علیهم السلام) بر کسی پوشیده نیست و مهمترین دلیل آن را علاوه بر آیات قرآن که دستور به پیروی و اطاعت از اولی الامر نموده،^۱ می توان حدیث شریف ثقلین دانست.

۱- سوره نساء، آیه ۵۹ «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا» ای اهل ایمان، فرمان خدا و رسول و فرمانداران (از طرف خدا و رسول) که از خود شما هستند اطاعت کنید، پس اگر در چیزی کار به نزاع کشد آن را به حکم خدا و رسول بازگردانید اگر به خدا و روز قیامت ایمان دارید. این کار برای شما بهتر و خوش عاقبت تر خواهد بود.

می دانیم که مطابق با روایات، پیامبر اکرم در واپسین روزهای عمر شریف خویش به عنوان وصیتی همیشگی برای امت خود فرمودند:

« إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ كِتَابَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَعِترَتِي أَهْلَ بَيْتِي آلَا وَهُمَا الْخَلِيفَتَانِ مِنْ بَعْدِي وَكُنْ يُقْتَرَفَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ. » (ابن بابویه، ۱۳۷۶ ص ۴۱۵) من در میان شما امت دو چیز نفیس وزین و گرانمایی را باقی گذرنده‌ام که کتاب خدا و عترت من، که اهل بیت منند، که این دو هرگز از همدیگر جدا نمی‌شوند تا وقتی که بر من نزد حوض کوثر وارد شوند.

این حدیث شریف خطوط مهمی را در برابر مسلمانان ترسیم می‌کند که به قسمتی از آن‌ها اشاره می‌شود: قرآن و اهل بیت (علیه السلام) همیشه همراه یکدیگر و جدایی ناپذیرند و آن‌ها که طالب حقایق قرآن‌اند، باید به اهل بیت (علیه السلام) رجوع کنند. همان گونه که پیروی از قرآن بدون هیچ گونه قید و شرط بر همه مسلمانان واجب است، پیروی از اهل بیت (علیهم السلام) نیز بدون قید و شرط واجب می‌باشد. اهل بیت (علیهم السلام) معصوم‌اند؛ زیرا جدایی ناپذیر بودن آن‌ها از قرآن از یک سو و لزوم پیروی بدون قید و شرط از آنان از سوی دیگر، دلیل روشنی بر معصوم بودن آن‌ها از خطا و اشتباه و گناه است؛ و همان گونه که قرآن همیشه چراغ هدایت است، آن‌ها نیز همیشه چراغ هدایت‌اند، از همه افضل و اعلم و برترند. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۷ ج ۹ ص ۹۰)

با توجه به نکات مطرح شده در می‌یابیم که تاسی به اهل بیت (علیهم السلام) به دلیل ویژگی خاص آنها (عصمت، افضلیت، علم و...) بر همه لازم و واجب است و این الگوگیری خیر دنیا و آخرت را برای انسان به ارمغان خواهد آورد.

۲-۲- بانو امین الگوی زن مسلمان معاصر

زنان نه تنها مانند مردان از نیاز به الگو مستثنی نیستند، بلکه به دلیل نقش عمده ای که در تربیت نسل های بعدی جامعه دارند، بسیار بیش از مردان و پیش از آن‌ها نیازمند برخورداری از الگوی مناسب هستند. هرچند در تاریخ زنان بزرگی بودند که همگی شایسته ی الگو شدن هستند، اما وجود آن‌ها ما را از الگوی معاصر بی نیاز نمی‌سازد، زیرا نبودن الگوی معاصر که شرایطش تا اندازه ی زیادی منطبق با شرایط امروز زنان جامعه باشد، می‌تواند ما را به سمت آفات تقلید یا پیروی از سنت های قومی و قبیله ای سوق دهد.

درعالم اسلام همواره زنان شایسته و متعهدی وجود داشته اند که در عرصه های مختلف با تاسی به شیوه و منش حضرت زهرا (سلام الله علیها) منشأ آثار و برکات فراوانی بوده اند. یکی از این بانوان ارزشمند و شایسته ، بانو "سیده نصرت بیگم امین" معروف به "مجتهده بانو امین" است . بانو امین که خود سبک زندگی سرور بانوان جهان، حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) را الگوی خود قرار داده است، در شرایطی که زنان یا در تحجر و انزوا و نادانی هستند و اسیر خرافات شده اند یا اگر به میدان آمده و بند اسارت را پاره کرده اند، به سوی بی بندوباری و بی تقوایی کشیده شده اند، مراتب کمال انسانی را طی کرده و به جایی می رسد که تمام ویژگی های یک الگوی مناسب زن مسلمان در او متبلور می شود. او برخاسته از همین فرهنگ و ملت است و همین امر او را شایسته ی تقدیر و الگوگیری زن مسلمان معاصر می نماید.

مقام معظم رهبری در تجلیل ایشان بیان داشتند:

« تجلیل از بانوی بزرگوار اصفهانی (خانم امین) و ارائه ی شخصیت عرفانی و فقهی و فلسفی برجسته ی یک زن در کشور ما، کاری سودمند و در جهت احیای ارزش های اسلامی در زنان به نظر می رسد. « مجموعه مقالات و سخنرانی های اولین کنگره ی مجتهد امین

مجتهد بانو امین در سال ۱۳۶۵ ه.ش در شهر اصفهان متولد شد. پدرش حاج سید محمد علی امین التجار فردی مؤمن و از بازرگانان سرشناس بود و مادرش بانویی متدین بود که او را در چهار سالگی، برای آموزش قرآن و فراگیری خواندن و نوشتن زبان فارسی به مدرسه ی قرآنی فرستاد. او از همان ابتدا علاقه خاصی به خواندن و نوشتن پیدا کرد. ایشان از خاطرات خود در این باره می گوید: «همبازی هایم به من ایراد می گرفتند که چرا تو نمی آیی بازی کنی. ولی من علاقه ام فقط درس بود.» (سید نژاد، زندگانی بانوی ایرانی، ص ۲)

بانو امین همچنین در توصیف حالات خود می فرماید:

« بعد از گذشتن زمان طفولیت و کودکی بلکه از اول دوران شناخت، همواره قلبم را متعلق و متوجه به شیء و امر ناشناخته (خداوند متعال) می دیدم و نفسم را طالب ادراک و فهم آن می دیدم لکن نمی دانستم حقیقت آن چیست و راه وصول و رسیدن به آن چگونه می باشد تا اینکه عطا کرد پروردگارم مرا و چشمم را به نور توحید روشن گردانید و بر قلبم درهای اشراقات الهی گشوده شد.»

وکیل بانو با تأسف از این که بیش از این از عظمت بانوی ایرانی استفاده نکرده است، می گوید: «اگر من در زمان بانوی ایرانی نبودم و با ایشان ارتباطی نداشتم و در خانه ی این بانوی فرهیخته رفت و آمد نمی کردم، هرگز نمی توانستم چنین شخصیتی را برای یک زن، آن هم در آن زمان خفقان، تصور کنم.» (همان)

در کتاب زندگانی بانوی ایرانی درباره ی بانو مجتهد امین آمده است:

«از نابغه ای سخن می گویم که الگوی جامعه ی زنان بود و در زمانی به مقام اجتهاد و شخصیت والای سیر و سلوک و عرفان رسید که تحصیل علم برای زن به سادگی میسر نبود. او در خانه و در کنج خلوت مفسر قرآن شد و تألیفاتش چشم همگان را به خود خیره نمود. او در زمانی طلوع کرد که فرهنگ غرب زدگی زنان را در خود غرق کرده حکومت ستم شاهی زنان جامعه را دور از واقعیت ها نگه داشته و وضع بی بند و باری به حدی رسیده بود که اگر دختران با چادر و حجاب کامل بودند، ادامه ی تحصیل برای آن ها به راحتی میسر نبود. از این رو، خانواده های متدین از ادامه ی تحصیل دخترانشان ممانعت می نمودند، زیرا مفاسد اخلاقی آن بیش از محاسنش بود.» (همایونی، ۱۳۸۶، ص ۲۵۵)

۳- سیره علمی بانو امین در تحول علم آموزی زنان معاصر

یکی از رموز موفقیت بانوی ایرانی که از نشانه های قلب سلیم هم می باشد، ولایت و اتصال و توسل به اهل بیت (علیهم السلام) است. این ویژگی در رفتار و گفتار و نوشته های بانوی مجتهده امین وجود داشت. شاهد جاودانه آن، کتاب مخزن اللئالی است که در فضائل مولی الموالی حضرت امیر المؤمنین علی (علیه السلام) نوشته شده است. و با مطالعه حالات علمی و عرفانی بانو امین در می یابیم که ایشان عالم با عمل بوده و با دوری جستن از گناه، انجام واجبات و حتی مستحبات و ترک مکروهات، و تاسی جستن از بانوی دو عالم حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) در زمینه های مختلف به مقامات عالی و علمی دست یافته اند و سیره علمی ایشان، برای بانوان مشتاقان علم، آموزنده و الگویی سازنده است. که به برخی از سیره علمی، که سبب موفقیت ایشان و عامل موفقیت برای همگان می تواند باشد. اشاره خواهیم کرد.

۳-۱- خودسازی و تهذیب نفس

بانو امین با تاسی از حضرت زهرا (سلام الله علیها) در کنار فراگیری علم به تهذیب نفس اهمیت داده و کسی که در جهت خود سازی و تهذیب روح عمل کند، زمینه اشراقات و امدادهای الهی و افاضات غیبی را در خود پدید می آورد.

در مصباح الهدایه آمده است:

«حیات طیبه رهاورد سیر الی الله است که اولیای خدا با پیمودن مسیر بندگی و پاسداری از پیمان فطری و میثاق ملکوتی به آن رسیده و از ثمرات آن بهره می برند؛ «وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا إِنَّمَا عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ» (نحل ۹۵/ پیمان خداوند را به بهای اندک نفروشید که به راستی آنچه نزد خدا است، برای شما بهتر است، اگر بدانید». از این آیه ی شریفه برمی آید که پاسداری از پیمان فطری و میثاق ملکوتی، بهره ای عنداللهی نصیب انسان می کند. به عبارت دیگر، توفیق درک حضور عالم عندالله و برخورداری از حیات طیبه، با التزام به گرایش فطرت میسر می گردد، عالم عندالله به تعبیر بزرگان عرفان، همان عالم "عندیت" است. (امین. مصباح الهدایه الی الخلافة و الولاية، ص ۲۶)

این بانوی خود ساخته و پرهیزکار طی مصاحبه ای، در خصوص رشد معنوی در خود، این گونه اظهار داشته اند.

«غیر از بحث الفاظ که عامل رشد علمی در ایشان بوده است. خودسازی و تهذیب نفس از درون به ایشان مدد رسانده است. او همواره بر نفس خویش مراقبت می فرمود؛ مراقبتی شدیدتر از حسابرسی شریک از شریک دیگرش و مولا از عبدش. همین محاسبه نفس نیز او را در راه خودسازی موفق ساخت. ایشان در راه خودسازی به مسئله عبادت توجه داشت و

حتی شبی از تهجد و شب زنده داری غافل نشد.» <http://www.banooyeirani.ir>

۳-۲- اخلاص علمی

بانو امین با داشتن خلوص و مراقبت در اخلاص و جلوگیری از شهوت، شهرت و... توانست مراتب و مراحل کمال

معنویت را سپری کند بانو همایونی نیز درباره ایشان به یقین اذعان می دارند:

«... سبب پیشرفت بانوی ایرانی، سیاست پنهانی و گمنامی ایشان بود که کسی نمی دانست ایشان چه می کنند و هدفشان چیست، حتی از خود ایشان شنیدم که فرمودند: تا زمانی که اربعین الهاشمیه منتشر نشده بود، کسی مرا نمی شناخت و برایم بهتر بود.»

یکی از نشانه های اخلاص بانو، تلاش در جهت عدم درج نام مبارکش در تألیفاتش بود. جای خالی نام نویسنده همیشه با عنوان «یک بانوی ایرانی» و عناوینی مانند آن پر می شد.

از دیگر نشانه های اخلاص بانو، پرهیز از شرکت در مصاحبه های جراید، رسانه ها و مراکز علمی - فرهنگی بود. سفارش همیشگی ایشان این بود: «شهرت انسان را سقوط می دهد. مواظبت کنید» از هر چه که باعث تغییر نیت می شد، جلوگیری می کرد و می فرمود: «...توجه کنید در کارها که خلوص نیت داشته باشید.» (اقتباس شده از سخنان شاگردان ایشان به نقل از کتاب زندگانی بانوی ایرانی ص ۱۹۲)

۳-۳- علاقه و شوق و کسب علم

از ویژگی های مهم بانو مجتهده امین، علاقه ی وافر او به علم آموزی است. اما آنچه مجاهدت های علم آموزی او را از سایرین متمایز می کند، انتخاب متون و تعیین شاخه ای از علم است که بیش از هر دانش دیگری نافع باشد؛ علمی که هم دنیای شخص را نورانی کند و هم در آخرت موجب سعادت باشد. او می گوید:

«به خواندن کتاب از همان کودکی عشق می ورزیدم، ولی نه هر کتابی، بلکه کتاب هایی که جنبه ی معنویت آن ها زیاد بود... در میان علوم به خداشناسی و علمی که مربوط به خداوند بود، بیش تر علاقه داشتم و دائم در طلب حقیقتی پویا بودم.» (امین، ۱۳۸۵مقدمه)

بانو مجتهده امین در تفسیر، فقه، اصول، فلسفه، کلام و عرفان صاحب نظر بود و در بعضی از این علوم کتاب های نفیسی به یادگار گذاشت. او اولین اجازه ی اجتهاد را از آیات عظام آشیخ محمدکاظم شیرازی و آشیخ عبدالکریم حائری یزدی در ۹ صفر ۲۲۵۲ ه.ق دریافت می کند.

همت بلند او در علم آموزی به گونه ای بود که هیچ یک از ابتلائات دنیا مانع مسیر تعلیم و تعلم او نشد، طوری که وقتی دو فرزندش به فاصله ی چند روز از دنیا رفتند، آیت الله نجف آبادی چند روز درس را تعطیل کرد. بانو امین به دنبال استاد فرستاد و علت را جویا شد. آیت الله نجف آبادی گفت: شرمم می شود که چون بچه ی شما تازه از دنیا رفته است برای درس بیایم خانم امین پاسخ داد. «من پیش خدا شرمم می شود که چند روز است چیزی نخوانده ام. خدا چیزی به من داد، خودش هم گرفت.» (هاشمی علیا، ص ۱۶)

۳-۴- توجه وجدیت در کسب دانش

باید به رموز موفقیت این بانوی عالمه و گرانمایه، جرأت و پشتکار را هم افزود؛ زیرا ایشان در شرایطی که دفاع از حق زنان امری غربی تلقی می شد، به دفاع از حقوق واقعی زنان پرداخت. در دوران که عده ای تحصیل بانوان را به عنوان مقدمه حضور زن در فعالیت های اجتماعی قلمداد کرده، آن را عیب می دانستند و از آن پرهیز داشتند؛

بانو امین با تاسی به حضرت زهرا (سلام الله علیها) در کسب علوم الهی و معارف همت و وجدیت در خور تحسین داشتند. آن گونه که زندگی خانوادگی و تربیت فرزندان در فراگیری دانش او اثری نگذاشت و آن چنان در جهت کسب علوم دینی از خود جدیت نشان داد که همسرش نیز از مشوقان اصلی ایشان در این مسیر شد. بنابراین این بانوی مکرمه به ادامه تحصیلات خود در علوم دینی، فقه و اصول و زبان عربی همت بیشتری گماشت و همزمان به فراگیری حکمت و فلسفه مبادرت ورزید. در این زمان او بیست ساله بود. بانو امین در کتاب پراج النفحات الرحمانیه به این امر اشاره فرموده، می نویسد:

«من در زمان کودکی و اوایل جوانی بسیار مایل و حریص به مطالعه کتاب های علمی و گوش دادن به مواعظ دینی بودم و هرگاه نزدیکانم مشغول به تفریح می شدند من به مطالعه مشغول می شدم آنها مرا طعنه می زدند و بر من اعتراض می کردند و می گفتند: چگونه تو مشغول به مطالعه می شوی و تفریح را رها می کنی؟ این کار عاقلانه نیست بلکه از بطالت و کسالت است و من به جهت اشتیاق شدیدی که به مطالعه داشتم سخنان ناروا و استهزاهای آنان را تحمل می کردم و چنان خود را می یافتم که گویا از امور لهو و مزخرف دنیا اعراض دارد و به اینها انس نمی گیرد؛ بلکه قلبم به چیز دیگری بستگی دارد. هرگاه از یک عالم یا واعظی چیزی از اوصاف حق تعالی می شنیدم قلبم به سخن او میل مفرطی می نمود. گویا سرتاپا گوش می شدم»... (امین، النفحات الرحمانیه ص ۹-۱۰)

۳-۵- درخشندگی در علم و عمل

تلاش و مجاهدت سالهای طولانی از عمر شریف این بانوی بزرگ در طریق تحصیل علم، تهذیب و خود سازی و عرفان و مراقبت از خود بود، تا اینکه در چهل سالگی نور اجتهاد در وجودش آشکار شد و با انتشار اولین کتاب به نام اربعین هاشمیه به زبان عربی که در آن چهل حدیث را در زمینه های مختلف کلامی، فلسفی، فقهی، اصولی و اخلاقی بسیار عمیق و زیبا تجزیه و تحلیل نموده و نظریه های بدیعی را مطرح نموده، نام ایشان در جوامع علمی مخصوصاً حوزه علمیه نجف زبانه زد خواص گردید و کتاب اربعین در نظر علما و اندیشمندان بسیار ارزشمند و عمیق جلوه گر شد و علماء از آن استقبال شایانی کردند به طوری که آیت الله آقا سید محمد علی نجف آبادی استاد معقول و منقول ایشان در تأیید تشویق علمای نجف فرموده بود:

بانو امین (ره) هر چه در این کتاب نوشته اند از تراوشات فکری خودشان بوده است و ربطی به تعلیمات من ندارد.

بانوی عالمه (ره) پیرامون این دوران چنین می نویسد:

« موقعی که عمرش به چهل رسید قوه استنباط احکام از روی دلایل تفصیلی برایش حاصل شد پس از بعضی علماء اعلام درخواست اجازه، اجتهاد نمود. بعد از آن که او را در بعضی مسائل اصول و فروع آزمایش نمودند، به او اجازه دادند تا به آنچه که خود بر طبق روش های رایج بین بزرگان، استنباط نموده عمل کند و نیز به او اجازه دادند که روایاتی را که به استناد طرق خاص به ائمه (علیهم السلام) می رسد و صحیح است، از آنها نقل کند.» (سایت مجتهد بانو امین. <http://www.banooyeirani.ir/>)

در چنین موقعی ایشان معرفت مبدأ و معاد، به جامع دو کمال خویش در حد امکان نائل گردید. بعد از این مرحله مشتاق شد که بعضی از اندوخته های ذهنش را به دیگران برساند، پس به تألیف و تصنیف مشغول شدند.

۳-۶- اخذ درجه اجتهاد

مجتهد بانو امین، اولین زن در جهان اسلام به مقام اجتهاد رسیدند، این بانوی اندیشمند و عارف با پشتکار و تلاشی بی نظیر به تحصیل صرف، نحو، بلاغت، تفسیر، علم حدیث، فقه، اصول، فلسفه و عرفان در حضور استادانی چون شیخ ابوالقاسم زفره‌ای، حسین نظام‌الدین کجویی، سید ابوالقاسم دهکردی، میرزا علی آقا شیرازی، میرسید علی نجف‌آبادی، از دو شخصیت بزرگوار شیخ محمد کاظم شیرازی و شیخ عبدالکریم حائری، مؤسس حوزه علمیه قم، می پردازند. و با وجود مشکلات متعددی که در فضای حاکم بر آن زمان بود. وی پس از پشت سر نهادن مدارج علمی و بهره مندی از اساتید و بزرگان زمان خویش، در چهل سالگی به مدارج بالای علمی در حوزه ی علوم دینی رسید و مورد تأیید علماء و مراجع تقلید وقت قرار گرفته و مفتخر به اخذ درجه ی اجتهاد شد. مرتب و موفقیت علمی بانو مجتهد تا آنجا رسید که شخصت های برجسته ای چون علامه امینی «صاحب الغدیر» و آیه الله مرعشی نجفی از ایشان اجازه روایت دریافت کردند. (مه‌ریزی، ۱۳۸۷ ص ۴۳)

۴. نقش علمی بانو امین در تحول علم آموزی زنان معاصر

بنابر این با نگاهی به زندگی و سیره بانو امین، مشاهده می شود که ایشان علی رغم جو نامساعد زمانه با سخت کوشی و تلاش وصف ناپذیر تهذیب نفس و تحصیل علوم دینی را در تمام عمر خود پیگیری نمودند. که این خود درسی برای بانوان این عصر می باشد و طبق آموزه های اسلام، دست یابی به حیات طیبه و ثمره ی آن، که همان سعادت حقیقی است، برای زن و مرد ممکن است و در این مقام، جنسیت موضوعیت ندارد و زن نیز مانند مرد می تواند حیات خود را طبق معیار ها و موازین حیات طیبه پایه ریزی کرده و به سعادت حقیقی دست یابد. با همین نگرش است که می بینیم در مکتب اسلام زنانی ظهور می یابند که مدارج معنوی و عرفانی را طی کرده، جلوه های الهی را در خود متبلور ساخته و برای دیگران نیز مهیا نمایند. بانو امین با اهتمام و برپایی جلسات علم در منزل و تاسیس اولین حوزه دینی برای خواهران، بستر علم آموزی را برای بانوان فراهم نمودند. و سبب تحول در این عرصه شدند.

۴-۱- اهمیت علم آموزی زنان از دیدگاه بانو امین

بانو امین معتقد است: بزرگ ترین اسبابی که می توان بوی به ساحت قرب الهی واصل گردید، عبارت از تعقل و تفکر است. قوه ی فکر و عقل بالاترین فیض سبحانی و منبع فیوضات غیرمتناهی است و انسان به دو بال عقل که عبارت از علم و عمل است، می تواند خود را از حسیض عالم ناسوت به علو مرتبه ی ملکوت رساند و اولیای الهی از همین راه منشأ الهامات و مصدر فیوضات گشته اند. می گوید:

« هر فردی که بخواهد به کمال انسانیت برسد و در زمین خلیفه و نماینده ی حق تعالی گردد، نخستین وظیفه ی او این است که همت گمارد بر کسب معارف تا آن که اعیان موجودات را به قدر طاقت بشریت بشناسد و حقیقت عالم بر وی مکشوف گردد و آینه ی ذهن او نماینده ی عالم وجود گردد، سپس اعمال و افعال خود به روش و نظام و ترتیبی که دست قدرت ازلی در موجودات گذارده، مقرر نمایند، آن وقت وجود وی به تنهایی کل عالم می گردد.»

همچنین در بیان فضیلت علم می گوید:

«فضیلت علم برای این است که قلب را وسیع و روح را قوی گرداند و از آثار او عموم مردم بهره ی دینی و دنیوی ببرند و تحصیل سعادت نمایند.» (امین، ۱۳۸۵ ص ۲۷ و ۷۹)

۴-۲- اهتمام بانو امین به علم آموزی زنان.

بانو مجتهده امین نه تنها برای خود، بلکه برای دیگر بانوان سرزمین خود نیز مشتاق به دانش و دانش آموزی بود. تمام مجاهدت های او در دوران عمرش حاکی از همین روحیه ی تعلیم در کنار تعلم بوده است. چنانچه در کتاب زندگانی آرزوی دیگر او روی آوردن زنان به مطالعه و درس و بحث بود و این که خود را بشناسند و قدر گوهر وجودی خویش را بدانند» در کتاب زندگانی بانوی ایرانی آمده است با این همه، علم آموزی خانم ها را به هر قیمت و تحت هر شرایطی جایز ندانسته و می گوید:

« من مخالف تحصیل کردن خانم ها نیستم؛ تحصیل کنند و علم بیاموزند، لکن با حفظ نفس و آبروی اسلام. پاره کردن حجاب و در حقیقت، پاره کردن اوراق قرآن است. چون قرآن به حجاب حکم می کند و خلاف آن را عمل کردن، حکم خدا و پیامبر را زیر پا گذاشتن است.» (همایونی، ۱۳۸۶ ص ۱۳۸)

۴-۳- تأسیس مکتب فاطمه (سلام الله علیها)

بانو مجتهده امین، به موضوع علم آموزی زنان توجه بسیاری داشت. و همچنین عشق و علاقه، و واردات خاص به حضرت زهرا (سلام الله علیها) موجب شد. که ابتدا با بضاعت مالی اندک، در منزل اقدام به تشکیل کلاسهای مختلف در حوزه علوم دینی مانند: تفسیر قرآن، اخلاق و معارف اسلامی نمایند و این جلسات به صورت هفتگی مداوم تشکیل می گردید... علی مردانی، زندگی و سلوک بانو مجتهده نصرت بیگم امین، ص ۱۶ و سپس در سال ۱۳۴۴ حوزه ای به نام "مکتب فاطمه (س)"،

ویژه‌ی بانوان تاسیس نماید که در آن، به تدریس رشته‌های فقه، اصول، حکمت، عرفان، فلسفه و... پرداخت و حدود ۶۰۰ تا ۱۰۰۰ شاگرد را جذب کرده بود.

این مکتب، نه تنها از شاگردان شهریه ای دریافت نمی کرد، بلکه تمام هزینه های آن، توسط خود حاجیه خانم امین پرداخت می شد. بانو امین، علاوه بر «مکتب فاطمه»، اقدام به تاسیس دبیرستانی دخترانه کرد و به این طریق راه را برای ادامه‌ی تحصیل دختران در خانواده‌های مذهبی میسر نمود. توصیه‌ی این بانوی فرهیخته به زنان و دختران چنین بود که با الگوگیری از حضرت زهرا (سلام الله علیها) مشکلات دوران تحصیل را تحمل کنند و درس را ادامه دهند، زیرا کمبود افراد متعهد و آگاه زن در بسیاری از جوامع به خوبی حس می شود. (مجله پیام زن خرداد ۱۳۷۶، شماره ۶۳)

۴-۴- بانو امین، اهمیت حجاب و کسب علم

یکی از آموزه های اسلام و مسائل مهم در جامعه کنونی رعایت حجاب است، که گاهی با برخی از امور تلازم پیدا می کند. مانند: دوران زندگی بانو امین که مصادف با قانون ننگین کشف حجاب بود. او برای مبارزه با این قانون، ابتدا با حاضر نشدن در مجالس مورد نظر دولت، پایبندی به حجاب، هجرت به قم و خارج نشدن از خانه به خاطر حفظ حجاب این بانوی بزرگ به عبارتی، با عمل به آموزه های آسمانی، به بانوان اسلامی می آموزد که می توان در سخت شرایط حکم الهی را اطاعت نمود. و در مرحله ی بعد برای معرفت افزایی، با تبیین مسئله وسعت بخشیدن به سطح معرفت مردم و تبلیغ زبانی سعی در حفظ این حکم الهی کرد. زیرا علم و آگاهی سبب بصیرت و به دنبال آن سبب حفظ حکم الهی می گردد.

می گوید: به نظر شما، در عصر حاضر، بهترین جهاد برای زنان چیست ؟

« بانو امین در پاسخ به این پرسش که در موقعیت امروز، آنچه در درجه ی اول اهمیت قرار دارد، این است که با نفس و دلخواهی های خود در مورد زرو زیور و طرز لباس پوشیدن خود و به مدل های گوناگون درآمدن، مبارزه کنند. با این که این کار مشکل به نظر می رسد ولی در نتیجه، به کمالات معنوی زودتر نائل می شوند. پس بهترین جهاد حفظ پوشش زنان است.» (امین، ۱۳۸۵ مقدمه)

او همچنین در پاسخ به این شبهه که «حجاب مانع ترقی زن است و او را از هر فضیلتی محروم می کند و مانع کسب علوم و صنایع و تجارت می شود.» می گوید:

«هر دانشمندی می داند که تعلیم و تعلم و کسب علوم به هیچ وجه منافات با حجاب ندارد و حجاب مربوط به رشد عقلی و علمی زن نیست. مدارس دخترانه و پسرانه از هم ممتاز و جدا است و نیز زن هر گونه علم و صنعت رامی تواند در منزل خود با کمال عفت و نجابت فرا گیرد.» (امین، ۱۳۸۵ مقدمه)

بانو امین به دلیل فضای نامناسب جامعه، در کنار تحصیل علوم دینی، اقدام به تشکیل کلاس های مختلف در حوزه علوم دینی در منزل خود نمود. و بسیاری از بانوان متدین اصفهان که به لیل جو نامساعد در مدارس دولتی و دانشگاههای آن زمان نمی خواستند وارد شوند، غالباً در محضر ایشان شاگردی نموده اند.

۴-۵. رعایت اعتدال در امر تحصیل و مطالعه

ایشان با وجود مشکلات به تحصیل پرداخت و حوزه علمی خواهران را بنیان نهاد این عزم استوار قوتی به ایشان داده بود تا با مدیریتی صحیح در تنظیم وقت، ابتکار به خرج داده و چنان اوقات خود را تنظیم کنند که به تمام کارهایشان رسیدگی همه جانبه داشته باشند. گویا خداوند به وقت ایشان هم برکت داده بود. بانو زینب سادات قلمکاریان، یکی از شاگردان مجتهد بانو امین، با اشاره به شرایط اجتماعی زمانه بانو مجتهده امین عنوان کرد:

«بانو امین نمونه بارز یک زن مسلمان واقعی است و این بانو با داشتن زندگی اشرافی بدون اینکه از منزل خارج شوند، در عین اینکه وظایف همسر داری و بچه داری و مدیریت خوب منزل را بر عهده داشتند، درس خواندند و فقیه، فیلسوف و عارف شدند و کتاب‌های متعدد عربی و فارسی در جهات مختلف علمی تألیف کردند که مورد تایید علمای زمان خود قرار گرفته و از دست علمای تراز اول اجازه اجتهاد کسب کردند.» (ویژگی بانو از زبان شاگرد،

<https://www.hawzahnews.com/news> ۴۷۰۵۶۹)

از روحيات بارز حاجیه خانم امین (قدس سرها)، نهایت تواضع و فروتنی و حلم و آرامش روحی فوق العاده ایشان بود. و همچنین ایشان معتقد بودند، که «ناموس خلقت عالم روی پایه تعادل و توازن برپاست.» زیاده روی در امر تحصیل و مطالعه موجب فرسودگی و ناتوانی جسم خواهد شد و درست در ایامی که یک محقق انتظار دارد از مطالعات و تحقیقات خود بهره علمی ببرد از فعالیت باز می ماند و خانم امین با رعایت این امر (تعادل) در وظائف عبادی، خانه و خانواده و تحصیل توانست منشأ خدمات فراوان گردد.

همچنین می گوید:

«چنانچه حکمت را دو قسمت نموده اند: یکی را حکمت نظری گویند و دیگری را حکمت عملی، حکمت عملی را نیز دو قسمت نموده اند: یکی را تدبیر منزل و دیگری را تدبیر مدن. تدبیر منزل، یعنی شخص امور خانوادگی و ترتیب معاش خود را منظم و مرتب گرداند و بر وجه نیکو قرار دهد و تدبیر مدن، یعنی امور اجتماعی و سیاسی مملکت را بر وجه صحیح مقرر گرداند. (پایگاه اینترنتی راسخون به نقل از کتاب زندگانی بانوی ایرانی، ص ۲۱۵)

۴-۶- بانو امین و حضور اجتماعی

یکی از نکات مهم و بارز از فعالیت های حضرت زهرا (سلام الله علیها) و حضور اجتماعی، آگاهی دادن و روشنگری مردم بود که به تصریح خود آن بزرگوار جهت انتظام جامعه و تأمین سعادت فردی و امنیت اجتماعی این حقایق باید بیان شود. و بانو امین با الگو گیری از سیره حضرت (سلام الله علیها) گرچه در اجتماع حضور کمی داشتند اما تلاش کردند تا از راههای مختلف روشنگری و هدایت زنان جامعه را داشته باشند. برنامه های تحصیل و تحقیق و تعلیم شان در منزل بود ایشان همواره به خانم هایی که قصد اشتغال به کار در خارج منزل را داشتند توصیه می نمود که با رعایت کامل حجاب اسلامی و

دستورات شرع مقدس در محیط کار حاضر شوند زیرا در غیر این صورت عمل آنها مورد رضای خدا نخواهد بود. علی مردانی، زندگی و سلوک عارفه بالله (امین، ۱۳۸۵ص ۱۶)

در کتاب زندگانی بانوی ایرانی در مورد فعالیت اجتماعی بانو آمده است:

«بانوی ایرانی اگرچه در منزل بود و به ظاهر در برنامه های سیاسی اجتماعی حضور نداشت، ولی با تلاش فراوان شبانه روز در صدد فرهنگ سازی بود. او به ساختار زیربنایی دین توجه داشت و دغدغه ی او هدایت زنان جامعه باینش صحیح و معرفت و مطالعه بود.» (همایونی، ۱۳۸۶، ص ۲۵)

در بخش دیگری از این کتاب آمده است: «بانو امین با آن همه مقامات و در حالی که صاحب حجاب کامل شرعی (چادر) بود و عمدتاً در خانه مستورا! اجتماعی هم بود و در صدد اصلاح جامعه گام برمی داشت. گواه زنده و جاودانه ی این خصیصه، بنیان گذاری اولین حوزه علمیه خواهران با پیشنهاد و مدیریت عالمه ی فاضله علویه همایونی است که ایشان خود از شاگردان اولیه ی استاد و از نوادر جامعه ی زنان است.» (ص ۱۵۸) ahlolbait.com/media/۳۳۷۵

و همچنین زمانی که صدیقه دولت آبادی با ایجاد "شرکت خواتین اصفهان"، به همراه جمعی از زنان همفکر خود به تبلیغ تفکر غیر دینی می پرداخت، بانو امین با سخنرانی در جلسات مذهبی زنان و تأسیس "کانون تبلیغات و تعلیمات دینی" و نگارش کتاب روش خوشبختی به شبهه افکنی های دولت آبادی و همفکرانش پاسخ می داد. سرانجام با استقبال زنان متدین اصفهان از سخنرانی ها و مرکز تازه تأسیس امین و بالا گرفتن اعتراضات به عملکرد شرکت خواتین اصفهان، دولت آبادی مجبور به تعطیلی روزنامه زبان زنان و ترک اصفهان شد. وی در مقابل ناسیونالیسم رضا شاه، خود را «بانوی ایرانی» لقب داد. (طیبی، ص ۴۹-۴۶)

۴-۷- آثار مکتوب بانو امین

بانو امین از سن چهل سالگی تا واپسین دم حیات گهربار خویش به تألیف کتاب های مختلف، تدریس و پاسخگویی به پرسش های دینی مردم و ارشاد زنان می پرداخت. او آثاری را از خود به یادگار نهاد که هر کدام مبین ذوق عرفانی و واردات روحانی وی قلمداد می گردد. بیش از سی عنوان کتاب از جمله یک دوره تفسیر قرآن کریم به نام مخزن العرفان، به جای مانده است. این کتاب، تفسیر جامعی از قرآن است که در ۱۵ جلد به چاپ رسیده است. وی در حین نگارش این اثر، پس از تفسیر دو جزء اول، از بیم آنکه پیش از خاتمه کارش، عمر او تمام شود، تفسیر جزء سی ام را شروع می کند و به ترتیب آن را ادامه داده تا سرانجام در اواخر عمر، این مجموعه به پایان می رسد. اولین کتابی که بانو امین نوشتند، «اربعین هاشمیه» بود و به تعبیر خانم همایونی آوازه این کتاب به نجف می رسد که یک خانمی، چنین کتابی با آن استحکام و ابعاد نوشته است. این کتاب، در نجف منتشر می شود و به تدریج در محافل علمی و در محافل مردمی مطرح می گردد. وی کتاب های خود را با نام «بانوی ایرانی» یا «بانوی اصفهانی» به چاپ رسانده است. آثاری باقیمانده از ایشان به ترتیب به صورت ذیل است. کتاب "جامع الشّات" به زبان عربی این کتاب مشتمل بر پرسش های متعددی است که استادانی همچون محمّدعلی قاضی طباطبایی،

محمد طه هندآوی نجفی زاده و سید حسن حسینی از وی پرسیده‌اند و پاسخ‌های مبسوطی که وی برای آنان نوشته‌است. این پرسش‌ها و پاسخ‌ها توسط شیخ مرتضی مظاهری نجفی، جمع‌آوری و تنظیم شده‌اند.

کتاب "معاد یا آخرین سیر بشر" این کتاب متذکر می‌شود که برای انسان غیر از نشئه دنیوی، نشئه دیگری در پیش است که ناچار باید در سیر تکاملی، از تمام آن نشئات و مراحل عبور کند و سرانجام، به عالمی برسد که فوق آن عالمی نیست و آن را «معاد و قیامت» گویند.

کتاب "نفحات الرحمانیه فی الواردات القلیبیه" این کتاب به زبان عربی نوشته شده و درباره کشف و شهود و مشاهداتی است که طبق گفته خودش برایش پیش آمده‌است. کتاب "روش خوشبختی و توصیه به خواهران ایمانی"؛ او در این کتاب سعی کرده‌است معنای «سعادت و خوشبختی» و راه نیل به آن را با زبانی ساده و همراه با پند و اندرزها به زنان ابلاغ کند.

کتاب "مخزن اللثالی در مناقب مولی الموالی علی (علیه السلام)" این کتاب در یک مقدمه، پنج باب و یک خاتمه به ذکر فضایل و مناقب امام اول شیعیان، و کتاب "سیر و سلوک" در روش اولیاء و طریق سیر سعادت محتوای این کتاب در کشف و شهود و سیر الی الله است و کتاب "اخلاق" از «طهارة الاعراق» ابن مسکویه برگرفته شده است. (معاونت پژوهش مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خاوران، ۱۳۷۹ ص ۵۸)

۴-۸- تربیت شاگردان برجسته

از جمله کسانی که سالها محضر ایشان درس خوانده و از خرمن علوم این بانو بهره‌ها برده بود حجة الاسلام سید شهاب الدین صفوی قمی از روحانیون فاضل در مکتب این بانو بود و علویه زینب السادات همایونی، علویه عفت الحاجیه افتخار امین و فخرالسادات ابطیحی - عفت الزمان امین - بتول غازی - بتول عسکری - ربابه الهی - زهرا چوب چینی - صدیقه حکیمیان - فخرالسادات قلمکاریان - محبوبه گلستانیان - بدرالسادات مدرس خاتون آبادی. معصومه لطفی سرگزی - بی بی ریحانه مرجانی از جمله شاگردان فاضل مکتب بانوی ایرانی هستند.

بانو روی تحصیلات بالا تأکید داشتند. می فرمودند: «علم با عمل، علم با تهذیب، علم با تزکیه. اگر علم بدون تزکیه شد، برای انسان غرور می آورد، ممکن نیست انسان بتواند صعود کند. سقوط؛ حتمی و صد در صد است»

شاگردان بانو امین را میتوان به شش گروه تقسیم کرد، شاگردانی که به طور منظم از اول شرح امثله تا مدارج علمی بالا در حوزه‌های مختلف چون عرفان و فلسفه و غیره در محضر بانو بودند مانند علویه همایونی که این بانوی فاضله ۱۶ سال از عمر شریف خود را در برابر کرسی استادی ایشان زانو زد. شاگردانی که برخی از کتابها را بدون ترتیب خاصی نزد ایشان تلمذ نموده‌اند و در درس ایشان حاضر بوده‌اند مثل خانم غازی که بعد از فوت بانو به تبلیغ وسیعی در شهر اصفهان مشغول شد و کتابهای بانو را در جلسات متعدد برای بانوان شیفته علم و معنویت میخواند و در واقع یکی از کسانی است که همواره در ارائه تفکر صحیح و همه جانبه ایشان کوشش فراوانی داشته و سخنگوی ایشان بوده است و کسانی که علاوه بر شاگردی آن استاد فرزانه، خود از اساتید اولیه مکتب فاطمه (سلام الله علیها) بودند. بانوانی که از شاگردان اولیه مکتب فاطمه (سلام الله علیها) و

اولین دستاورد این مکتب و مرام بودند. بانوانی که در جلسات تفسیر شرکت کرده و پرورش یافته وعظ و خطابه بانو بودند. بانوانی که علاوه بر شرکت در جلسات تفسیر همیشه همراه و ملازم بانوی ایرانی بوده اند و ساعات زیادی از عمر خود را در محضر بانو بوده و از ایشان استفاده می کردند. (کریم پور، بی تا، ص ۳-۴)

نتیجه گیری

نتایج حاصل از این پژوهش نشان می دهد با بررسی آیات قرآن و دیگر اسناد و منابع اسلامی، و تحلیل آن ها در رابطه با جایگاه علم آموزی زنان، آیات قرآن و روایات پیامبر(صلی الله علیه و آله) و اهل بیت (علیهم السلام) تاکید فراوان به مساله علم آموزی نموده تا جایی که خداوند دانایان و جاهلان را یکسان ندانسته و پیامبراکرم(صلی الله علیه و آله) کسب علم را بر همگان واجب دانسته اند و در این موضوع تفاوتی بین زنان و مردان قائل نشده اند؛ همچنین با بیان دو صفت عالمه و محدثه بودن حضرت فاطمه (سلام الله علیها)، شخصیت علمی حضرت فاطمه (سلام الله علیها) و نیز جایگاه علم آموزی زنان در اسلام به خوبی نمایان می شود. و با توجه به آیه اولی الامر و حدیث ثقلین، تاسی به همه ابعاد شخصیتی حضرت فاطمه (سلام الله علیها) از جمله: بعد علمی ایشان همچون سایر اهل بیت (علیهم السلام) بر همگان به ویژه زنان، لازم است و در تاریخ اسلام زنان عالمه بسیاری وجود دارند که با الگوگیری از بعد علمی حضرت فاطمه (سلام الله علیها) به کمالات علمی و معنوی فراوانی دست یافته اند. و بانو امین، که بانویی عالم، فقیه، محدث، حکیم، شاعر و مفسر بوده و آثار مکتوب فراوانی بر جای گذاشته و در سن چهل سالگی موفق به اخذ درجه اجتهاد گردیده است. وی از چهل سالگی تا پایان عمر به تألیف کتاب، تدریس و پاسخ گویی به پرسش های دینی و تأسیس مؤسسات فرهنگی مشغول بود. تأسیس مدرسه علمیه ای به نام مکتب فاطمه (س) که با بیش از ۶۰۰ تا ۱۰۰۰ شاگرد، در سال ۱۳۴۶ آغاز به کار کرد، از دیگر کارهای علمی و فرهنگی ایشان در اوضاع بسیار سخت فرهنگی و سیاسی جامعه صورت گرفت و زمینه تحصیل زنان علاقه مند به آموختن معارف اسلامی را فراهم ساخت. تأسیس چند دبیرستان دخترانه و تربیت شاگردان، بخشی از فعالیت های وی محسوب می شود. دو زن به نامهای همایونی و غازی از شاگردان برجسته وی، پس از مرگ وی به اداره امور این مدرسه می پردازند.

بانو مجتهده امین یکی از بانوانی است که ویژگی های یک الگوی مناسب را دارد. او خود به اوج مقامات معنوی دست یافته است و زنان دیگر را نیز برای صعود به این قله دعوت می کند. بانو امین همزمان با انجام وظایف عبادی و فردی به وظایف اجتماعی و سیاسی خود نیز می پردازد و ضمن توجه به علم و معرفت و زندگی زاهدانه به مدیریت خانه نیز توجه می کند. علاوه بر این ها، بانو امین نسبت به مسائل جامعه ی خود نیز احساس مسئولیت می کند. و به تاسیس مکتب فاطمیه و تبلیغ و به تحول در علم آموزی زنان اهتمام می ورزد.

فهرست منابع

* قرآن کریم

* نهج البلاغه

- ۱- ابن بابویه، محمد بن علی، الأمالی (للسدوق)، تهران: ۱۳۷۶ ش.
- ۲- .....، علل الشرائع، ترجمه ذهنی تهرانی - ایران؛ قم، چاپ اول، ۱۳۸۰ ش.
- ۳- .....، عیون أخبار الرضا علیه السلام - تهران، چاپ اول، ۱۳۷۸ ق.
- ۴- ابن حجر العسقلانی، الإصابه فی تمييز الصحابة، الناشر دار الکتب العلمیه، کتابخانه مدرسه فقهت،
Thttp://lib.eshia.ir/40173/1/5
- ۵- ابن الأثیر، عزالدین، أسد الغابه، ط اسماعیلیان، کتابخانه مدرسه فقهت، ۱۵۳۳۳/۵/۳۸۹،
<http://lib.eshia.ir/15333/5/389>
- ۶- ابن فارس، أحمد بن فارس، معجم مقاییس اللغه محقق، مصحح: هارون، عبد السلام محمد، ناشر: مکتب الاعلام الاسلامی، چاپ قم، ۱۴۰۴ ق.
- ۸- ابن شهر آشوب مازندرانی، محمد بن علی، مناقب آل ابی طالب علیهم السلام (لابن شهر آشوب) - قم، چاپ اول، ناشر علامه ۱۳۷۹.
- ۷- ابن طیفور، احمد بن ابی طاهر، بلاغات النساء، قم، چاپ اول، بی تا.
- ۸- ابن ابی الحدید، عبد الحمید بن هبه الله، شرح نهج البلاغه لابن ابی الحدید، محقق، مصحح ابراهیم، محمد ابوالفضل، ناشر مکتبه آیه الله المرعشی النجفی، قم، ۱۴۰۴ ق.
- ۹- انجمن حمایت از خانواده های بی سرپرست، بانوی ایرانی، مقدمه اخلاق و راه سعادت، اصفهان، ۱۳۷۱.
- ۱۰- امین، سیده نصرت بیگم، اخلاق و راه سعادت، گلبهار، اصفهان، ۱۳۸۵.
- ۱۱- .....، سیر و سلوک، نهضت زنان مسلمان، ۱۳۶۱.
- ۱۲- جوادی آملی، عبدالله، شخصیت بانو امین، مجله کیهان فرهنگی، شماره ۱۰۶، ۱۳۷۲.
- ۱۳- حکیمی، محمدرضا و حکیمی، محمد و حکیمی، علی، الحیاء، مترجم: آرام، احمد ناشر: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران.
- ۱۴- دشتی، محمد، فرهنگ سخنان حضرت فاطمه (س)، قم، مؤسسه تحقیقاتی امیرالمؤمنین (ع)، ۱۳۸۱.
- ۱۵- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن، مترجم: خسروی، غلامرضا محقق، مصحح: خسروی حسینی، غلامرضا، ناشر مرتضوی، تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۴ ش.
- ۱۶- رضوانی، علی اصغر، فاطمه زهرا مظلومه تاریخ، قم، انتشارات ذوی القربی، چاپ اول، ۱۳۹۰.
- ۱۷- طباطبایی، سید محمدحسین، المیزان فی التفسیر القرآن، قم، دفتر انتشارات جامعه مدرسین، ۱۴۱۷ ق.
- ۱۸- طیب، سید عبد الحسین، اطیب البیان فی تفسیر القرآن، انتشارات اسلام، تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۸ ش.
- ۱۹- کلینی، محمد بن یعقوب، أصول الکافی، ترجمه مصطفوی، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۹ ش.

- ۲۰- مازندرانی، محمد ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، قم: موسسه انتشارات علامه، ۱۳۷۹.
- ۲۱- مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، لبنان، بیروت: دار احیاء التراث العربی (مؤسسه الوفاء)، ۱۴۰۳.ق.
- ۲۲- مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۸ش.
- ۲۳- مطهری، مرتضی، گفتار ما، قم، ۱۳۷۶.
- ۲۴- مکارم شیرازی و دیگران، ناصر، پیام قرآن، ج ۹، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۷.
- ۲۵- منسوب به جعفر بن محمد، امام ششم علیه السلام، مصباح الشریعہ، ترجمه مصطفوی، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۰ش.
- ۲۶- مهریزی، مهدی، سهم زنان در نشر حدیث، قم، ناشر: موسسه علمی و فرهنگی دار الحدیث، ۱۳۸۷.
- ۲۷- همایونی، علویه، زندگانی بانوی ایرانی، گلبهار، اصفهان، ۱۳۸۶.
- ۲۸- هاشمی، سید علی، ماهیت علم امام (علیه السلام)، بررسی تاریخی و کلامی، قم، چاپ اول موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۳۹۶.
- مقالات
- ۲۹- دفتر مطالعات فرهنگی بانوان، مجموعه مقالات و سخنرانی‌های اولین و دومین کنگره بزرگداشت بانوی مجتهد سیده نصرت امین، مرکز مطالعات و تحقیقات فرهنگی، ۱۳۷۴.
- ۳۰- کریم پور، سکینه، اخلاق اسلامی در آراء، آثار و اندیشه های بانوی ایرانی، گروه عرفان اسلامی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی تهران ایران.
- ۳۱- معاونت پژوهش مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خاوران، بانوان عالمه و آثار آن‌ها، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خاوران، ۱۳۷۹.
- ۳۲- سید نژاد، میر صادق، ۱۳۸۸، زندگینامه بانوی مجتهد نصرت امین.
<http://rasekhoon.net/article/show/۱۳۵۸۱۰>
- ۳۳- علم آموزی زن از دیدگاه اسلام/ داود الهامی .
<http://www.porsojoo.com/fa/node/۱۱۱۶۹>
- ۳۴- ویژگی ها و کمالات حضرت زهرا(س)
<http://www.shafaf.ir/fa/news/۱۷۸۶۰۹> (۸)ش. ۱۳۸۶.
- ۳۵- پرسمان دانشجویی قرآن و حدیث
<http://www.quran.porsemani.ir/node/۲۵۷۸>
- ۳۶- سازمان تبلیغات اسلامی
<http://old.ido.ir/a.aspx?a=۱۳۹۲۰۳۰۷۰۴>
- ۳۷- <https://forum.hammihan.com/thread۱۷۳۲۷۳-۲.html>
- ۳۸- موسسه تحقیقات و نشر معارف اهل بیت (علیهم السلام) آثار بانو.
<http://ahlolbait.com/media/۳۳۷۵>
- ۳۹- کانون فرهنگی بانو امین چهارشنبه بیست و سوم مرداد ۱۳۹۲
<http://kanoone.banoamin.blogfa.com/post/۲۰۷>

۴۰- بانو "نصرت امین" اولین بانوی مجتهد در جهان اسلام

<http://parstoday.com/dari/radio/uncategorised-i۴۰۷۴۸>

۴۱- مجله پیام زن خرداد ۱۳۷۶، شماره ۶۳، نگاهی به زندگی و آثار مرحوم بانو امین

hawzah.net/fa/Magazine/View/۳۹۹۲/۴۰۱۵/۲۲۶۱۱/

-۴۲

http://www.banooyeirani.ir/index.php?option=com_content&task=view&id=۴۹۵Itemid=

<http://wiki.ahlolbait.com/.۴۳> دانشنامه اسلامی، بانوی امین اصفهانی

<http://kanoone-banoamin.blogfa.com/post/۲۰۷.۴۴> مروری بر عوامل موفقیت بانو امین، سید عماد

محمدی.